

WAAROM JE DIT EERST MOET LEZEN

De belangrijkste vragen (en antwoorden) over de Eerste Wereldoorlog met een kaart van Europa en een wereldkaart. Lees en bekijk dit eerst.

BLADZIJDE 6 T/M 15

TIJDLIJN

Wil je weten wanneer een gebeurtenis in de oorlog plaatsvond? Dat vind je in deze tijdlijn.

BLADZIJDE 16 T/M 19

HOOFDSTUK 1 OORLOG!

Waarom raakten in 1914 zo veel landen met elkaar in oorlog?

BLADZIJDE 20 T/M 35

HOOFDSTUK 2 HOOFDROLSPELERS

Namen die belangrijk zijn als je de Eerste Wereldoorlog wilt begrijpen.

BLADZIJDE 36 T/M 51

HOOFDSTUK 3 VECHTEN

In de Eerste Wereldoorlog werd op veel plekken zwaar gevochten. Waar waren die gevechten?

BLADZIJDE 52 T/M 71

HOOFDSTUK 4 TECHNIEK

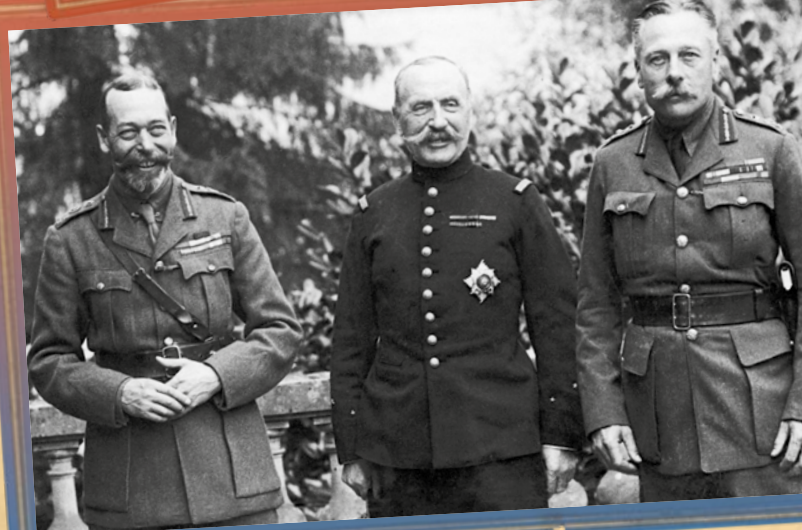
In de Eerste Wereldoorlog werden veel nieuwe, dodelijke wapens gebruikt. Die veranderden de manier van oorlog voeren voorgoed.

BLADZIJDE 72 T/M 89

HOOFDSTUK 5 DE OORLOG IS OVERAL

De oorlog werd niet alleen aan het front uitgevochten, maar ook in de kranten, op posters, op de radio en zelfs in schoolboeken.

BLADZIJDE 90 T/M 107

HOOFDSTUK 6 HET LEVEN VAN SOLDATEN

Hoe zag het leven in en om de loopgraven eruit? Wat betekende oorlog echt voor een soldaat?

BLADZIJDE 108 T/M 127

HOOFDSTUK 7 LEVEN MET OORLOG

Hoe was de oorlog voor de gewone mannen, vrouwen en kinderen in een dorp of stad?

BLADZIJDE 128 T/M 139

HOOFDSTUK 8 DIEREN

Over alle dieren die een rol speelden in de Eerste Wereldoorlog: paarden en postduiven, ratten en vlooien, kamelen en katten en nog veel meer.

BLADZIJDE 140 T/M 153

HOOFDSTUK 9 HET EINDE EN DAARNA

Op 11 november 1918 om 11 uur stopte het vechten. Sommige afspraken in het vredesverdrag vormden de aanleiding voor de volgende grote wereldoorlog.

BLADZIJDE 154 T/M 171

HOOFDSTUK 10 SPOREN VAN DE OORLOG

De Eerste Wereldoorlog is meer dan honderd jaar geleden, maar je vindt overal in Europa nog sporen, boven en onder de grond.

BLADZIJDE 172 T/M 187

LEES DIT OOK NOG

Hier lees je welke keuzes de schrijvers hebben gemaakt tijdens het maken van dit boek.

BLADZIJDE 188

REGISTER

Om in te zoeken.

BLADZIJDE 189

BRONNENLIJST

BLADZIJDE 190

FOTOVERANTWOORDING

BLADZIJDE 191 EN 192

DE BELANGRIJKSTE VRAGEN OVER DE EERSTE WERELDOORLOG

(met antwoorden)

Waarom moet ik iets weten over de Eerste Wereldoorlog?

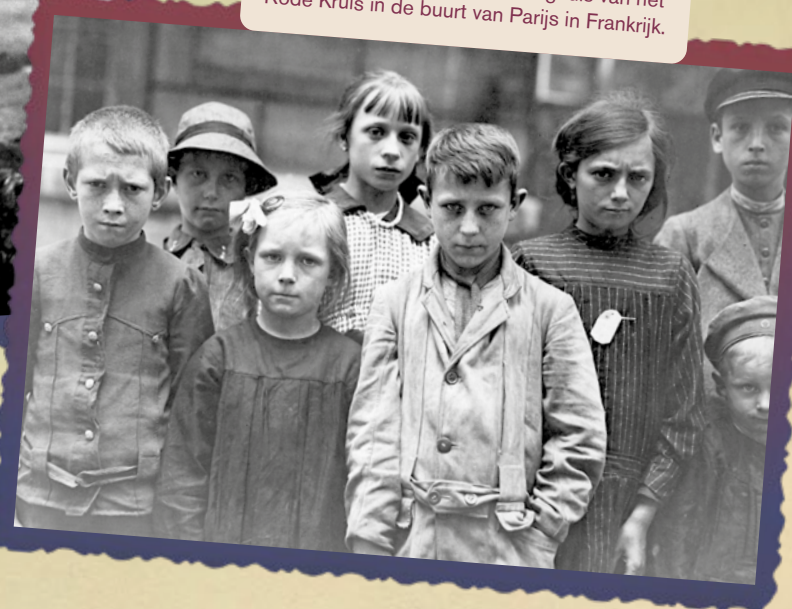
De Eerste Wereldoorlog was een vreselijke oorlog, waarin verschrikkelijk veel mensen zijn gestorven. Waarin generaals vonden dat ze geweldige plannen hadden, maar waarin die plannen vaak heel anders uitpaktten dan verwacht. Waarin leiders het volk bleven vertellen dat het andere land de vijand was, en mensen geloofden dat hun land beter was dan alle andere landen.

Komt het je bekend voor? Deze gevoelens en ideeën bleven bestaan en in de Tweede Wereldoorlog ging het voor de tweede keer fout. En nu nog steeds hoor je in het nieuws over leiders die steeds sterkere wapens willen, en over groepen mensen die elkaar haten. 'Wij tegen zij', dat is het begin van elke oorlog. Hoe meer kinderen lezen en leren over beide oorlogen, hoe beter. Want dan weet je dat een oorlog voorkomen kan worden als je probeert het samen op te lossen, in plaats van de ander de schuld te geven.

Britse soldaten schieten op een Duits verkenningsvliegtuig, Frankrijk 1918.

Deze Franse kinderen zijn gevlucht voor de oorlog. Ze wonen in een opvanghuis van het Rode Kruis in de buurt van Parijs in Frankrijk.

Waarom was de Eerste Wereldoorlog anders dan alle oorlogen daarvoor?

De Eerste Wereldoorlog was natuurlijk niet de eerste oorlog ooit. Oorlog is er altijd geweest. Maar op twee manieren was deze oorlog anders dan alle oorlogen ervoor.

- 1 Het kwam door de techniek. In eerdere oorlogen ontmoetten legers elkaar op een groot, open veld. De soldaten, te voet of te paard, stormden op elkaar af. Aanvallen! Soldaten vochten een-op-een tegen elkaar, met een zwaard of een geweer. Totdat een van de partijen het opgaf. Maar er was iets veranderd. Er waren nieuwe wapens uitgevonden. Van heel veraf kon één soldaat met een **machinegeweer** heel veel kogels afvuren. Door de ontwikkeling van nieuwe wapens was deze oorlog dodelijker en verschrikkelijker dan alle oorlogen daarvoor.
- 2 De Eerste Wereldoorlog was de eerste oorlog waar gewone mannen, vrouwen en kinderen direct mee te maken kregen. In plaats van op een plek ver weg van huis werd er nu ook oorlog gevoerd in dorpen en steden. Dat noem je een totale oorlog. Steden en dorpen werden bewust verwoest door de vijand, waardoor ook heel veel gewone mannen, vrouwen en kinderen slachtoffers werden van de oorlog. Dit geweld tegen burgers was iets nieuws in de oorlog. In de oorlogen daarna is het geweld tegen burgers gebleven, waardoor elke oorlog zorgt voor grote stromen vluchtelingen.

Hoe ziet een leger eruit?

Een leger bestaat natuurlijk niet alleen maar uit soldaten. Er zijn verschillende rangen: van soldaat tot generaal. Dat moet ook, een leger is vaak groot, dus het is opgedeeld in groepen (bijvoorbeeld in pelotons, een divisie of een eenheid). Iedere groep heeft een leider nodig. En die leiders hebben weer een leider aan wie ze uitleggen wat ze doen of hebben gedaan. Omdat het leger in ieder land een beetje anders ingedeeld is, hebben we het in dit boek vooral over soldaten, officieren (iets hoger in rang dan een soldaat) en generaals (de hoogste bazen). Tijdens de Eerste Wereldoorlog waren de legers enorm groot, met vooral heel erg veel soldaten.

Wat is een front?

In dit boek kom je heel vaak het woord 'front' tegen. Bijvoorbeeld: '**Codetaal** werd niet alleen aan het front gebruikt.' Of: 'De soldaten hadden veel ellende gezien aan het front.' Een front is de plek waar verschillende legers elkaar tegenkomen en waar ze met elkaar vechten. Een front ontstaat vaak op een plek die je goed kunt verdedigen. Bijvoorbeeld bij een rivier of in de bergen. In de Eerste Wereldoorlog werd er aan verschillende fronten gevochten: het westfront (in België en Noord-Frankrijk) en het oostfront (in Oost-Europa) zijn de belangrijkste. Er werd ook gevochten aan fronten in Italië en op de **Balkan**. Naast al deze fronten in Europa werd er ook gevochten in Afrika, het Midden-Oosten en Azië. Op de kaart op bladzijde 14-15 kun je zien waar de fronten in Europa lagen.

TIJDLIJN: WAT GEBEURDE WANNEER?

28 JUNI **Aanslag op Frans Ferdinand** en zijn vrouw Sophie in Sarajevo. De moordenaar is Gavrilo Princip uit Servië.

28 JULI **Oostenrijk-Hongarije** verklaart de oorlog aan Servië.

1 AUGUSTUS Duitsland verklaart Rusland de oorlog.

2 AUGUSTUS Duitsland valt Luxemburg binnen. Het begin van het **Schlieffenplan**, een plan van het Duitse leger om Frankrijk snel te veroveren.

3 AUGUSTUS Duitsland verklaart de oorlog aan Frankrijk en België.

4 AUGUSTUS **Inval in België en Luxemburg.** Groot-Brittannië verklaart Duitsland de oorlog.

5 AUGUSTUS Oostenrijk-Hongarije verklaart Rusland de oorlog.

10 AUGUSTUS Oostenrijk-Hongarije valt Rusland aan.

26 AUGUSTUS **Slag bij Tannenberg** tussen Duitsland en Rusland.

5 SEPTEMBER Begin van de **Eerste Slag bij de Marne**. Poging van het Duitse leger om Parijs te veroveren. 1,5 miljoen soldaten vechten tegen elkaar. Het Duitse leger verliest de slag.

10 OKTOBER Val van Antwerpen. De stad moet zich na de **belegering** overgeven. Duizenden mensen vluchten.

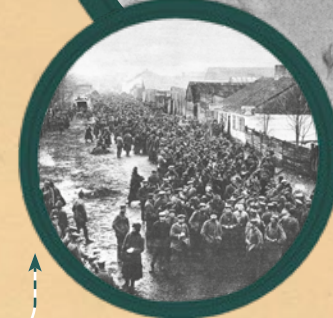
18 OKTOBER **Slag om de IJzer.** De legers komen vast te zitten. Dit is het begin van de **loopgravenoorlog**.

2 NOVEMBER Rusland verklaart de oorlog aan het **Ottomaanse Rijk**.

5 NOVEMBER Frankrijk, Groot-Brittannië en Rusland verklaren de oorlog aan het **Ottomaanse Rijk**.

24 EN 25 DECEMBER Een deel van de gevechten stopte. Soldaten kwamen uit de loopgraven om **kerst te vieren** met de tegenstander.

1914

17 APRIL Ontploffing **Hill 60**. Eerste aanval met **gifgas**.

22 APRIL Begin van de Tweede slag bij Ieper.

25 APRIL Begin van de **slag om Gallipoli** (een Turks schiereiland). Na maanden vechten verliezen de geallieerden de slag.

2 MEI De **aanvallen bij Gorlice en Tarnow**. Duitsland en Oostenrijk-Hongarije vechten tegen Rusland.

7 MEI Het Britse schip de **Lusitania** zinkt door Duitse **duikboten**. 1200 passagiers sterven.

23 MEI Italië sluit zich aan bij de geallieerden.

1915

DUITSLAND

Erich Ludendorff

Erich Ludendorff was een generaal in het Duitse leger. Hij was heel goed in het bedenken van aanvallen en maakten hiervoor allemaal plannen. Tijdens de uitvoering van het **Schlieffenplan**, waarin het Duitse leger België binnenviel, lukte het hem om de stad Luik te veroveren. Het Duitse leger was zo blij met deze overwinning dat ze Ludendorff samen met generaal **Paul von Hindenburg** de leiding gaven over het Duitse leger aan het oostfront en later over het hele Duitse leger. Ludendorff hield veel van zijn werk, hij werkte zo veel mogelijk en sliep daardoor heel weinig. Maar hij vond het ook heel zwaar. Vooral als Duitsland een slag verloor, of als iets niet ging zoals hij het wilde, werd de stress hem te veel. Dan kon hij alleen nog maar vloeken. Toen Duitsland steeds vaker verloor, werd Ludendorff ontslagen. Sommige mensen in Duitsland gaven hem de schuld van de verliezen van het Duitse leger. Daarom vluchtte hij met een vals paspoort naar Zweden.

WAT ANDEREN NIET WETEN en jij nu wel

Toen het Duitse leger op 8 augustus 1918 een belangrijke slag verloor in het **Honderddagenoffensief**, kon **Ludendorff** er niet meer tegen. Hij barstte in tranen uit, en een moment later werd hij juist woest. Een aantal officieren sloot de generaal op in zijn kamer. Ze deden de deur pas weer open toen hij gekalmeerd was.

Erich Ludendorff in 1915.

DUITSLAND

Paul von Lettow-Vorbeck

Paul von Lettow-Vorbeck werd tijdens de Eerste Wereldoorlog heel beroemd. Hij was een Duitse generaal die aan het begin van de **oorlog in Afrika** zat. Daar had hij de leiding over een paar honderd Duitse soldaten en een paar duizend Afrikaanse soldaten. Ze kregen de taak om de Duitse kolonies in Afrika te beschermen. Groot-Brittannië wilde de Duitse kolonies graag veroveren. Lettow-Vorbeck was van plan om hard te vechten tegen de Britten. Hij ging met zijn soldaten niet op een veld klaarstaan om te vechten, want dat zouden ze nooit winnen. De Britten hadden namelijk veel meer soldaten. Lettow-Vorbeck probeerde daarom met zijn soldaten de Britten te verrassen door plotseling aan te vallen en dan heel snel weer te verdwijnen in de jungle. Dit plan werkte heel goed. Het kostte de Britse soldaten veel tijd en moeite om de Duitsers te verslaan, ondanks dat ze met veel meer waren.

Pas twee weken na de **wapenstilstand** gaf Lettow-Vorbeck zich over. Hij wist namelijk helemaal niet dat de oorlog al voorbij was. Toen zijn soldaten zich overgaven en tevoorschijn kwamen, waren de Britten stomverbaasd! Ze hadden geen idee dat het Duitse leger zo klein was. Er waren aan het einde van de oorlog maar 155 Duitse soldaten en iets meer dan duizend Afrikaanse soldaten over. De Britten hadden met ongeveer 100.000 soldaten deze groep niet weten te verslaan.

Paul von Lettow-Vorbeck op een paard tijdens een parade in Duitsland na de oorlog.

OOSTENRIJK-HONGARIJE

Keizer Frans Jozef I

Frans Jozef I was pas achttien jaar oud toen hij in 1848 de keizer van **Oostenrijk-Hongarije** werd. Hij was een strenge en nogal ouderwetse keizer. Zo ging hij liever met de koets dan met de trein of auto, en schreef hij zijn brieven allemaal met de hand. Hij kreeg vier kinderen, drie meisjes en een jongen. Alleen jongens mochten in Oostenrijk-Hongarije keizer worden. Maar zijn zoon overleed jong. Omdat de keizer geen andere zoons had, werd zijn neef Frans Ferdinand de troonopvolger. In 1914 pleegde Gravilo Princip een **aanslag op Frans Ferdinand**. Keizer Frans Jozef was op dat moment op vakantie. Hij keerde terug naar Wenen voor de begrafenis van zijn neef, maar ging daarna weer verder met zijn vakantie. In de eerste weken van de oorlog bemoeide hij zich weinig met het bestuur van het leger. Hij liet zijn ministers en generaals de beslissingen maken. De keizer was al 83 toen de oorlog begon. Hij overleed in 1916, halverwege de oorlog. Zijn achterneef Karel I werd de nieuwe keizer van Oostenrijk-Hongarije.

WAT ANDEREN NIET WETEN en jij nu wel

De vrouw van Frans Jozef was prinses Elisabeth. Ze werd Sissi genoemd en werd na haar dood heel beroemd! Vanaf 1955 werden er romantische films gemaakt over haar leven. De films waren heel populair en zijn nog steeds weleens op tv te zien.

Keizer Frans Jozef I.

Duitse soldaten met machinegeweren aan het oostfront.

Vliegtuigen

Toen de Eerste Wereldoorlog begon, bestonden vliegtuigen nog maar een jaar of tien. In de oorlog werden ze voor het eerst gebruikt om mee te vechten. De vliegtuigen waren toen heel anders dan nu. Zo was de cockpit helemaal open, waardoor piloten in de buitenlucht zaten. Ook bestond er nog geen navigatie. Het kwam voor dat piloten de weg kwijtraakten en moesten landen om de weg te vragen.

Aan het begin van de oorlog werden vliegtuigen ingezet om gebieden te verkennen. Vanuit de lucht had je een beter overzicht dan op de grond. Naast de piloot ging er vaak nog iemand mee in het vliegtuig om foto's te maken van het gebied. Het was gevaarlijk werk omdat de tegenstander probeerde om de vliegtuigen uit de lucht te schieten.

Tijdens de oorlog werden de vliegtuigen steeds beter. Ze konden sneller, langer en hoger vliegen. Er werden wapens zoals **machinegeweren** op de vliegtuigen vastgemaakt om aanvallen uit te kunnen voeren en om zichzelf te kunnen verdedigen. Sommige vliegtuigen werden ingezet voor bombardementen.

Een tekening van Britse vliegtuigen die Duitse loopgraven beschieten aan het westfront.

Zeppelin

Weet je niet wat een zeppelin is? Niet zo gek, je ziet ze nooit meer voorbijvliegen. Een zeppelin is een enorm grote, langwerpige ballon die gevuld is met gas. Het werd ook wel een luchtschip genoemd. De zeppelin was een Duitse uitvinding. Zeppelins waren er al voor de oorlog. Ze waren bedoeld om mensen te vervoeren, maar toen de oorlog begon, regelde het leger meteen dat deze reuzenballonnen in de strijd mee konden doen. Een zeppelin ging hoog en best snel, als-ie eenmaal in de lucht was. Met wapens in de zeppelins konden ze van bovenaf schieten of bommen laten vallen. De eerste aanvallen die Duitse zeppelins uitvoerden waren in 1914, bij de slag om Luik en de **belegering van Antwerpen**. Het was niet makkelijk om op een zeppelin te werken: de mannen hadden het ijskoud en veel van hen kregen last van hoogteziekte.

Dit gebeurde ook nog IN BRAND

Tegen zeppelins was lang niets te doen. Als je erop schoot met kogels, gingen deze dwars door het doek. Maar in september 1915 bedacht de Britse piloot William Leeve Robinson een speciale kogel: de lichtspookkogel. Deze ontvlamde als hij afgeschoten werd. Als de kogel een zeppelin raakte, vloog deze in brand. Tijdens een aanval van zeppelins op Londen werd de eerste zeppelin met deze kogel uit de lucht geschoten.

Een tekening van de zeppelin die Antwerpen bombardeert in 1914.

(ON)HANDIGE UITVINDINGEN

Tijdens de Eerste Wereldoorlog werden ontzettend veel uitvindingen gedaan. Maar waren al die uitvindingen even handig?

- 1 LUCHTPIJL.** Deze superscherpe pijlen werden uit een vliegtuig gegooid. Je hoorde ze niet aankomen en ze gingen dwars door de helmen van soldaten.
- 2 GEZICHTSMASKER.** Een anti-splintermasker voor soldaten die op tanks reden. Het beschermde tegen opspattend heet metaal. Maar je kon er niet echt goed door zien. En dat was niet zo handig voor tankbestuurders...
- 3 ANTI-GASWAAIER.** Als er een gifgasaanval was geweest, dan bleef het gas soms nog hangen in de **loopgraven**. Met deze waaiers wapperden de soldaten de restjes gas weg.
- 4 GEHOORVERSTERKER.** Soms luisterden soldaten door deze metalen toeters of ze vliegtuigen konden horen. Zou het hebben geholpen?

LEVEN MET OORLOG

Ook mensen die geen soldaat waren, kregen te maken met de oorlog. Kinderen konden niet naar school, vrouwen moesten werk doen dat eerder altijd door mannen werd gedaan en er was op veel plekken een tekort aan eten en brandstof. In het bezette België sloegen 1,5 miljoen mensen op de vlucht voor het Duitse leger.

Deze Britse vrouwen werkten in de oorlog in een munitiefabriek.

Stemrecht voor vrouwen

Tot 1918 was stemmen alleen voor mannen. Politiek, dat is mannenwerk, zo dachten de meeste mensen toen. Vrouwen moesten zich bezighouden met het huishouden en de kinderen. Maar na de oorlog, waarin veel **vrouwen aan het werk** waren geweest, deden ze meer dan zich vrijer gedragen en kleden: ze eisten ook inspraak in de politiek. Dat ging niet in elk land even soepel. In Nederland was Aletta Jacobs, de eerste vrouw die in Nederland dokter werd, de leider van de demonstraties voor kiesrecht. Vanaf 1919 mochten vrouwen in Nederland stemmen. In België duurde dat nog tot 1949. Maar Griekenland was nog later: in 1952. En Portugal nog veel later, in 1974. Er zijn trouwens nog steeds landen waar vrouwen niet mogen stemmen.

WAT ANDEREN NIET WETEN en jij nu wel

Vrouwen die na de Eerste Wereldoorlog weduwe waren geworden, mochten in België wél stemmen.

Op de auto staat: Voor 100 dollar mag je hem hebben. Ik heb geld nodig. Ik verloor alles op de aandelenbeurs.

Zwarte Donderdag

24 oktober 1929 was de dag die we nu Zwarte Donderdag noemen. Op die dag gebeurde er iets wat de geschiedenis van de wereld zou veranderen: de beurs voor aandelen in New York stortte in. In de jaren daarvoor hadden heel veel mensen in Amerika van hun verdiende geld aandelen gekocht. Een aandeel is een papier waarop staat dat je een heel klein stukje van een bedrijf bezit. Gaat het goed met het bedrijf, dan wordt het aandeel meer waard. Gaat het slecht, dan... goed, je snapt het vast. Aandelen werden doorverkocht en doorverkocht, zonder dat iemand nog wist wat ze precies waard waren. En wat deden veel mensen om aandelen te kopen? Geld lenen. Door al dat geleende geld was er meer vraag naar aandelen, die werden meer waard, mensen gingen nog meer lenen, de aandelen werden meer waard, er werd meer geleend... En toen ineens... werden alle aandelen van alle bedrijven ineens heel veel minder waard. Het was alsof iemand een toren had gebouwd van slecht gestapelde blokken die

bij het leggen van de hoogste blokken in elkaar zakt. Mensen zaten met aandelen die niks meer waard waren. En met hoge schulden.

De gevolgen voor de Amerikanen waren vreselijk. Bedrijven gingen failliet, heel veel mensen raakten hun baan kwijt. Maar voor de mensen in Duitsland waren er ook grote gevolgen. Want zoals je weet hielp Amerika Duitsland met geld in het **Dawesplan**. En dat kon nu niet meer. Duitsland raakte weer in een grote crisis. En daar plukte **Adolf Hitler** de vruchten van.

Adolf Hitler

Adolf Hitler werd op 20 april 1889 in het Oostenrijkse dorpje Braunau am Inn geboren. De drie broertjes en een zus die voor Adolf waren geboren, gingen allemaal dood aan ziektes toen ze heel jong waren. Adolfs vader werkte bij de douane. Hij was geen aardige man, hij had vaak driftbuien. Hitler kon best goed leren, maar in school had hij niet veel zin. Veel vrienden had hij ook niet. Op zijn zestiende ging hij van school. Hij wilde kunstschilder worden. Toen hij achttien werd, vertrok hij naar Wenen. Hij wilde aan de kunstacademie gaan studeren, maar werd daar niet aangenomen. Vervolgens had hij allerlei baantjes en zwierf wat rond door de stad. Soms moest hij op straat slapen, omdat hij geen geld had om een kamer te huren. Een tijdje later verhuisde hij naar München in Duitsland.

Hitler als baby in 1890.

Toen in 1914 de oorlog uitbrak, meldde Adolf Hitler zich vrijwillig als soldaat. Op 21 oktober 1914 ging hij naar het westfront. Hij kwam in actie bij de Eerste Slag om Ieper. Er stierven daar ongelofelijk veel jonge en onervaren **vrijwilligers**. Hitler had geluk, hij raakte niet gewond. Daarna werd hij een soort postbode. Hij moest berichten overbrengen van de ene **loopgraaf** naar de andere. Voor zijn goede werk als soldaat en koerier kreeg hij op 2 december 1914 het IJzeren Kruis (een Duitse medaille). Bij de **Slag aan de Somme** in 1916 kreeg hij een granaatscherf in zijn been en moest hij een tijdje naar het ziekenhuis. In 1918 kreeg hij **gifgas** in zijn ogen, waardoor hij een tijdje blind was.

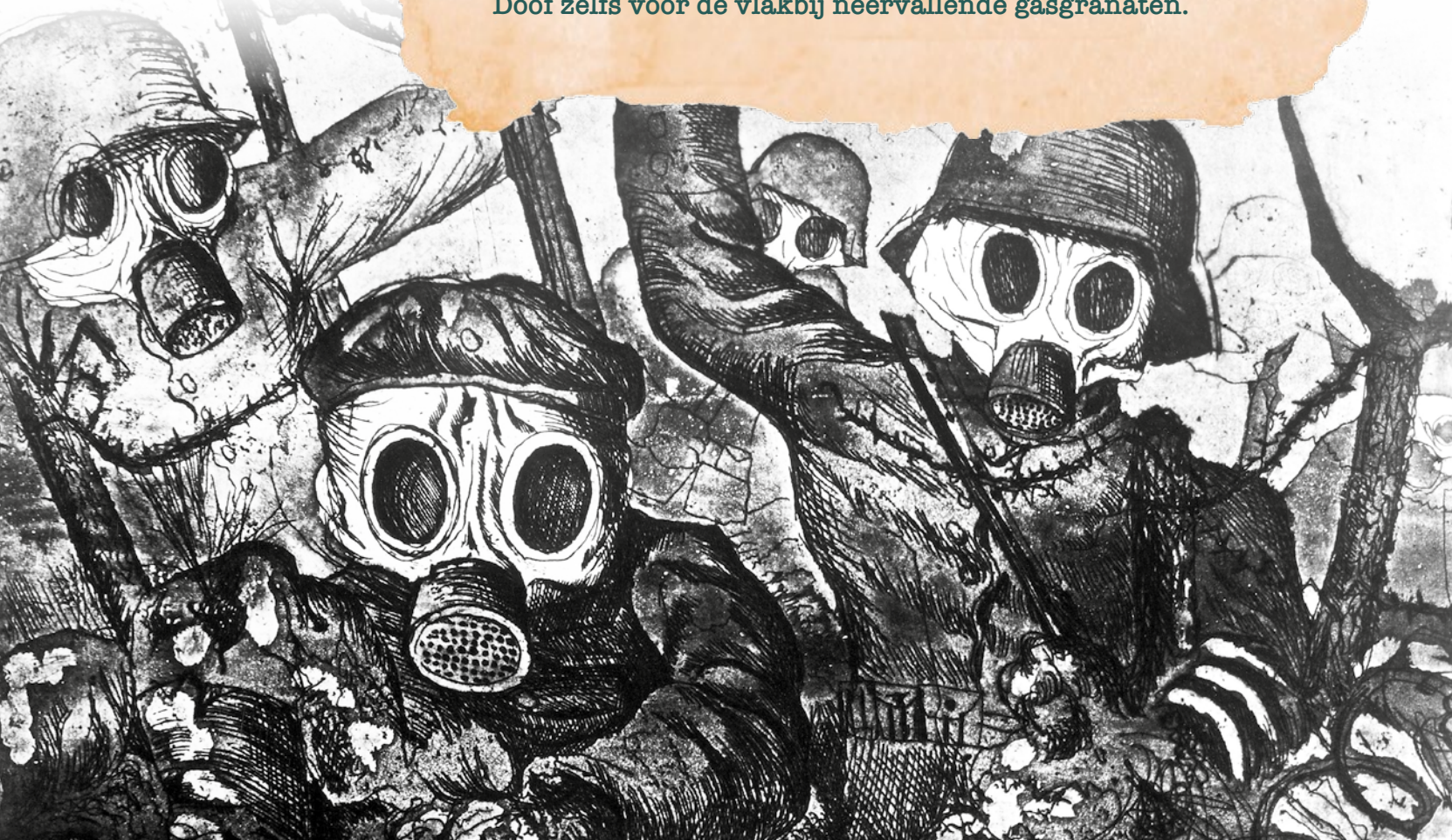
Adolf Hitler (helemaal links op de onderste rij) met de soldaten van zijn legeronderdeel. Het hondje Foxl was aan komen lopen. Hij werd door alle soldaten, vooral door Hitler, erg vertroeteld. Ze raakten het hondje later kwijt bij de Derde Slag om Ieper.

Kunst

In de Eerste Wereldoorlog vochten vooral mensen die in hun normale leven een ander beroep hadden, zoals bakker of leraar. Maar er zaten bijvoorbeeld ook schrijvers of schilders tussen. Zij werden soms ingezet om camouflagekleuren op tenten te schilderen of **loopgraafkranten** te illustreren. Veel kunstenaars die aan het front vochten, maakten later kunst van hun ervaringen. Zo konden ze hun oorlogstrauma's verwerken. Een van hen was de Duitser Otto Dix. Hij vocht mee bij de **Slag aan de Somme**. Hij hield nog lang nare dromen en verwerkte die in zijn kunstwerken. De Britse dichter Wilfred Owen schreef een wereldberoemd gedicht toen hij was opgenomen in een ziekenhuis vanwege **shellshock**. Het gedicht heet 'Dulce et Decorum est'. Dit is het eerste vers, vertaald in het Nederlands:

Dubbelgevouwen, als oude kerels,
Vloekten we ons hijgend hoestend door het slijk.
Achter ons verdween de gruwel van het front.
Voort ploeterden we, naar verder weg gelegen onderkomens.
Er waren er die lopend sliepen.
Anderen, hun laarzen kwijtgeraakt,
Strompelden op bebloede voeten.
Uitgeput was iedereen, verstomd, niets ziend,
Doof zelfs voor de vlakbij neervallende gasgranaten.

Tekening van de Duitse kunstenaar Otto Dix. Dit zijn soldaten tijdens een gifgasaanval.

Toeristen

Al meteen na de oorlog waren er mensen die de plek van de grote slagen wilden bezoeken. Families wilden bijvoorbeeld het graf van hun omgekomen zoon, man of broer bezoeken, als dat er tenminste was. Maar er waren ook echte 'toeristen'. Er werden ansichtkaarten van deze plaatsen gemaakt, zoals van het 'tankkerkhof' bij Ieper. Die plek was na de Eerste Wereldoorlog een echte attractie. Ook in Frankrijk was er veel **loopgraven**toerisme. Nog steeds bezoeken elk jaar tienduizenden mensen de belangrijkste plaatsen uit de Eerste Wereldoorlog.

Dit gebeurde ook nog **KRATERS EN KUILEN**

Na meer dan honderd jaar is de schade van de Eerste Wereldoorlog nog steeds te zien. Je hebt misschien al gelezen dat er soms explosieven onder de grond tot ontploffing werden gebracht, zoals bij de **Mijnenslag bij Mesen**. De enorme kuilen en kraters die daarbij ontstonden, kun je op sommige plekken nog steeds zien.

HIJ WAS ERBIJ

'Ieper is verschrikkelijk leeg. Mensen staan alleen of in paren voor de grote ruïnes en gapen ze aan. Er wordt gezegd dat deze stad helemaal zal worden opgebouwd, maar je kunt daar je twijfels over hebben. De nieuwsgierigen komen voor een uurtje of zo uit Oostende, maar blijven hier niet overnachten.' *De Britse journalist Stephen Graham bij zijn bezoek aan de ruïnes van Ieper in 1920.*

Kaart van het tankkerkhof bij Ieper.

Deze krater in België, die ontstaan is tijdens de Mijnenslag bij Mesen, is een meertje geworden. De bijnaam is de 'pool of peace' (meer van vrede).

